

АЛГОРИТМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА

В статті розглядається взаємозв'язок економіки та права. Визначається місце та роль загальної економічної теорії, аналітичної економіки, правової економіки, інституційної економіки та економіки права у формуванні алгоритму взаємозв'язків економіки та права. Обґрунтовується можливість дослідження права за принципом економічної ефективності.

Ключові слова: економічна теорія, право, економічна ефективність права, "провали" ринку, правові обмеження.

В статье рассматривается взаимосвязь экономики и права. Определяется место и роль общей экономической теории, аналитической экономики, правовой экономики, институциональной экономики та экономики права в формировании алгоритма взаимосвязей экономики и права. Обосновывается возможность исследования права на принципах экономической эффективности.

Ключевые слова: экономическая теория, право, экономическая эффективность права, «провалы» рынка, правовые ограничения.

Interconnection economy and law is examined in the article. The place and role of general economical theory, analytical economy, legal economy, institutional economy and economy of right, is determined in forming of algorithm of interconnection economy and law. Possibility of research of right is substantiated on principle of economical efficiency.

Key words: economical theory, law, economical efficiency of law, failure of market, legal limitations.

Правознавці перші відчули необхідність дослідження механізми впливу економіки на правові відносини [1, с.63]. Але методологія правової науки не дозволяє зробити це всебічним чином. **Постановка проблеми** взаємодії економіки та права полягає в тому, що економіка є підґрунтям виникнення права, але залежно від методологічних особливостей різних частин економічної теорії формуються специфічні алгоритми формування їх зв'язків. **Актуальність дослідження** визначається величезними пізнавальними можливостями економічної теорії, яка дозволяє збагатити уявлення про походження та внутрішню природу права.

Основна мета статті полягає у виявленні можливостей економічної теорії в аналізі місця та ролі права в системі економічних відносин.

Виклад основного матеріалу. Взаємозв'язок економіки та права може бути виявлено на основі п'яти алгоритмів, кожен з яких виявляє механізми зв'язку та

вирішує конкретні питання. Перший – як виникають та якими повинні бути правові правила, права, норми, закони? На це питання відповідає – *економічна теорія* за своєю схемою: об'єктивні економічні явища – протиріччя в основі їх розвитку – інтереси економічні суб'єктів – право (як об'єктивна можливість здійснювати конкретні дії). Другий – які економічні наслідки можна очікувати (передбачувати) від використання правових обмежень? *Аналітична економіка* відповідає на це питання за своєю схемою – закони функціонування ринку – "провали" ринку – негативні побічні екстерналії – групи спеціальних інтересі – право (як обмеження в процесі розподілу ресурсів). Третій – наскільки правові норми відповідають нормальному і справедливому функціонуванню економічних відносин? Вирішувати це питання бере на себе *правова економіка* за своєю схемою: економічні зв'язки – договірні відносини – протиріччя сторін – справедливість розв'язання конфлікту за допомогою правових норм або закону. Четвертий – чим визначається економічна доцільність правових обмежень (формальних чи неформальних)? *Інституційна теорія* вирішує це питання за наступною схемою: право власності – трансакції – трансакційні витрати – контракти – координації економічної поведінки на основі прав власності. П'ятий – як сформулювати норми права відповідно принципу економічної ефективності. *Економіка права* з'ясовує це питання через схему: раціональна економічна поведінка – максимізація корисності або доходу – витрати та результат (переваги) застосування правової норми.

Розглянемо ці алгоритми більш детально. **Економічна теорія** побудована на аналізі об'єктивних закономірностей, що регулюють відносини між людьми в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання благ з метою задоволення потреб індивідів і суспільства. Ці об'єктивні закони діють подібно силам природи – тобто їх не можна змінювати чи виправляти. Виконуючи певні економічні дії люди приймають рішення відповідно до характеру функціонування об'єктивних законів, що дозволяє їм досягнути бажаних результатів. Розуміючи необхідність діяти на основі об'єктивних закономірностей люди виробляють для нормальної діяльності «сукупність методів надання конкретному індивіду «повноважень» обирати будь-який спосіб використання конкретних благ серед класу незаборонених способів використання цих благ» [2, с. 47]. В цьому алгоритмі право виступає як об'єктивна можливість та доцільність здійснення конкретних економічних дій.

Другий алгоритм пов'язаний із виникненням **аналітичної економіки** (економікс), предметом дослідження якої є економічна поведінка людей, що спрямована на максимальне задоволення потреб в умовах обмежених виробничих ресурсів. Об'єктивний розвиток суспільства довів, що при певному розвитку виробничих сил найкращим чином розв'язання протиріччя між необмеженими потребами і обмеженими ресурсами відбувається в ринковій економіці, в якій основними елементами координаційного механізму стають конкуренція і ціни. Вважається, що конкурентний механізм на основі цінових домовленостей спроможний забезпечити високу ефективність використання та розподілу ресурсів на основі будь-якого первісного формування прав власності. Але є такі

ситуації, при яких ринок не спроможний самостійно досягти ефективності розподілу ресурсів. Такі особливості ринку визначають як його «неспроможність», «провали», «банкрутство». Для запобігання руйнування раціонального розподілу ресурсів виникає необхідність встановлення певних обмежень правового характеру, які стають альтернативними варіантами ефективного розподілу ресурсів суспільства. В системі понять аналітичної економіки право стає способом обмеження, який компенсує недоліки ринкової економіки і допомагає їй відтворювати конкурентні переваги. При цьому аналітична економіка починає виявляти економічну суть правових обмежень, що виявляється в їх впливі на ціни, наявності альтернативних витрат, в змінах попиту та пропозиції економічних ресурсів.

На початку 90-х років з'являється новий науковий ракурс дослідження взаємовідносин економіки і права, що оформлюється в понятті «правова економіка» [3, с. 52]. **Правова економіка** розглядає економічні відносини, які оформлені в певних договорах, угодах, правочинах. Ці договірні відносини потребують визначення правових меж та масштабів законодавчої діяльності щодо отримання необхідного результату в процесі здійснення цілеспрямованих економічних дій. Тому правова економіка вивчає механізм договірної організації (між окремими суб'єктами, так і органами законодавчої влади), а саме яким чином сторони угоди повинні реалізувати свої інтереси, одночасно не порушуючи інтереси інших суб'єктів.

Поява інституційної економіки формує новий алгоритм взаємозв'язків економіки та права. Відповідно **інституційної економіки** в основі економічних зв'язків знаходяться трансакції, в процесі яких відбувається формування, обмін, розподіл прав. Витрати на здійснення трансакцій визначають цінність придбання економічних благ. Трансакційні витрати об'єктивно визначають правові режими використання обмежених ресурсів, забезпечують більш ефективні правила їх використання. Інституційна економіка вперше виокремлює в спеціальний об'єкт дослідження опортуністичну поведінку, яка стає основою в пізнанні різного роду правопорушень та злочинів.

В середині 1960-х рр. інституційна економіка почала виявляти новий інтерес до дослідження права, розв'язуючи питання – яка економічна логіка стоїть за правовими нормами, що регулюють виробництво і обмін, і під впливом чого змінюються ці права? Це виокремило в межах неінституційної економіки спеціальний розділ – економіка права. Концептуальний каркас **економіки права** передбачає, що правові обмеження, подібно ринку, стають механізмом розподілу обмежених ресурсів. Якщо на ринку суб'єкти здійснюють добровільні угоди, то в правовій системі – їх дії носять примусовий характер, що витікає із умов укладеної угоди, або пов'язано із діями закону. Необхідність підкорятися певним правовим обмеженням виникає тоді, коли ринкові витрати обміну стають надто високими, що зменшує переваги володіння чи користування певними благами, або зовсім унеможливають їх споживання. Використання принципу максимізації в поведінці суб'єктів правових відносин потребує визначення параметрів ефективності при прийнятті рішення. Ці параметри визначаються витратами (які в правовій системі приймають форму штрафів, компенсацій, судових заборон,

кримінальних покарань, тюремного ув'язнення) та вигодами (доходи чи отримання певних переваг).

Економіка права виявляє інтерес не тільки в вирішення питання – які норми є більш ефективними, але і в зворотній постановці: як змінюються правові норми під впливом економічних чинників? [4, с. 25]. Для того щоб закон (або норма) були діючими та дійовими необхідні витрати ресурсів (як держави так і окремих індивідів) на доведення інформації до тих, кого це стосується, виконання та контролю за наслідками дії цих правових норм. Ці трансакційні витрати носять як індивідуальний, так і суспільно-необхідний характер. Закон повинен сприяти зниженню трансакційних витрат, з тим, щоб усунути штучні бар'єри на шляху добровільного його виконання. В разі, коли трансакційні витрати стають занадто високими, індивіди починають їх економити (приміром, не сплачують податок, який є ціною легальної діяльності, або не реєструються в якості підприємців), тим самим їх поведінка перетворюється на кримінальну. Значні відхилення в розмірі індивідуальних трансакційних витрат свідчать про недосконалість та неефективність правової норми.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Алгоритм взаємозв'язків економіки та права дозволяє, по-перше, виявити економічне підґрунтя виникнення права, по-друге, розв'язати суперечність між справедливістю та ефективністю використання правових норм, що може бути застосовано для вибору правових рішень, по-третє, проаналізувати особливості впливу права на прийняття економічних рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бальсевич А. Экономика права: предпосылки возникновения и история развития/ А.Бальсевич //Вопросы экономики. – № 12. - 2008. –С. 60-71.
2. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты/ Т.Эггертссон : пер. с англ. – М.: Дело, 2001. – 408 с.
3. Пугинский Б.И. , Сафиуллин Д.Н. Правовая экономика: проблемы становления / Б.И. Пугинский, Д.Н. Сафиуллин – М.: Юрид. лит., 1991. – 240 с.
4. Тамбовцев В.Л. Право и экономическая теория / В.Л.Тамбовцев: Учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 224.

